

matematiske grundlag for den binære logik. Sidst i indledningen placerer han de medtagne artikler i det kronologiske udviklingsperspektiv. Væsentligt i denne sammenhæng er det at få understreget, at det er det konceptuelle perspektiv, som er kernen i Paul Mayers indledning og som danner grundlaget for udvælgelsen af de medtagne artikler. Den teknologiske udvikling er underordnet ideerne og visionerne.

Anden del af bogen med ti systematiske studier indledes med tre – i al fald i en dansk sammenhæng – næsten klassiske tekster: Niels Ole Finnemanns »Modernity Modernised – the Cultural Impact of Computerisation« fra 1997, Jens F. Jensens »Interactivity« – Tracking a new Concept in Media and Communication Studies« fra 1997 og Klaus Bruhn Jensens »One Person, One Computer: The Social Construction of the Personal Computer« fra 1993. Fælles for disse artikler er, at de anlægger en bred sociologisk orienteret forståelse af computeren som medie i et informations-samfund.

Endvidere indeholder denne del seks spændende artikler, hvoraf det kun er de to sidste, jeg tidligere har læst. Den første har fokus på normer, adfærd og muligheder i et net-baseret samfund: Langdon Winners »Who Will We Be in Cyberspace?« fra 1996. I den anden »Understanding Community in the Informations Age« fra 1995 stiller Steven G. Jones centrale spørgsmål til kommunikation og on-line identitet i virtuelle samfund. Susan Herring rejser i den tredje artikel »Posting in a Different Voice: Gender and Ethics in Computer-Mediated Communication« fra 1996 kønsproblematikken og påviser forskelle i den offentlige diskurs. Allucquere Rosanne Stones understreger i den fjerde vigtigheden af kropslig repræsentation i virtuelle omgivelser i »Will the Real Body Please Stand Up? Boundary Stories about Virtual Cultures« fra 1991. Den femte artikel er Jay David Bolters klassiske introduktion til hypertext i »Topographic Writing: Hypertext and Electronic Writing Space« fra 1991. Og endelig er den sjette artikel David Miles »The CD-ROM Novel »Myst« and McLuhan's Fourth Law of Media: »Myst« and Its »Retrievals«« fra 1996, hvor han præsenterer en genanalyse af CD-ROM romanen »Myst« og diskuterer dens udtryksform som interaktivt kunstnerisk medie.

Alt i alt kommer Paul Mayer langt omkring og får belyst computer mediet fra mange forskellige synsvinkler, inden han afslutter antologien med sit eget bidrag: »Epilogue Computer Media Studies:

An Emerging Field«. Heri definerer han det centrale i termen computer medier som »the computer as knowledge processor with special reference to communication«. Centralt for studiet af computer medier er derfor også computerens »interface« forstået som det sted, hvor brugeren møder computeren, og hvor rammerne for hans eller hendes interageren med computeren udstikkes.

Sidst i epilogen diskuterer Paul Mayer, hvordan tre forskningstraditioner kan bidrage til udforskningen af relationen mellem bruger og »interface«: AI (Artificial Intelligence), HCI (Human Computer Interaction) og »Media Studies«. I stedet for, som det oftest ses, at fokusere på forskellene mellem disse traditioner vælger han at udforske deres muligheder for samspil. Det er igen det konceptuelle og potentielle, der står i centrum. Konklusionen er med hans egne ord:

»With respect to the integration of theories, concepts, and analyses from AI, HCI, and Media Studies, the user-interface nexus can be seen as a conceptual bridge in computer media studies. On the one hand, research and concepts from HCI and AI inscribe a world of development research that focuses upon both the production of products reflecting contemporary standards of interactivity and ideas and concepts for future advances. On the other hand, Media Studies provides a theoretical framework for the analysis of the discursive social and cultural world within which our understanding and practice with respect to these media forms are contextualized.« (p. 333).

Til slut bør det fremhæves, at bogen har undertitlen »A Reader« og altså er tænkt som en undervisningsbog – og dertil er den velegnet. Den burde blive grundbog i ethvert universitetskursus, der beskæftiger sig med computeren som medie.

Jørgen Bang, Institut for Informations- og Medievidenskab, Aarhus Universitet

Jørgen Poulsen: Kultur og betydning – kommunikation som kulturel og social praksis. København: Samfundslitteratur. 1999. 225 s. Kr. 215.

Der er grøde og opbrud i film- og medieteorierne i disse år, både nationalt og internationalt. Efter receptionsteoriens frembrud i 80'erne er der i løbet af 90'erne især sket en fornyelse inden for den so-

ciologiske medieteorier og inden for den kognitive film- og medieforskning. Begge disse teoretiske retninger har sat meget fundamentale spørgsmål om kommunikationens og mediernes forankring i basale sociale, kulturelle og psykologiske strukturer og mekanismer på dagsordenen igen og har dermed fornyet forståelsen af forholdet mellem tekst, kontekst og modtager.

Jørgen Poulsen, der er professor i journalistik på RUC, er en af dansk medieforskningens grand old men, som har været med hele vejen, og som også har formået både at fastholde et kritisk og socialt perspektiv i sit arbejde og dog videreudvikle og indarbejde nyere empiriske receptionsmetoder, f.eks. i sine omfattende studier af avislæsning. Men det var Jørgen Poulsen, der sammen med Michael Bruun Andersen, tidligt i 70'erne var med til at introducere datidens mediesociologi, især baseret på den tyskorienterede kritiske medieteorier med antologien *Mediesociologi* (1974).

Man kan derfor sige, at Jørgen Poulsen i sin seneste bog *Kultur og betydning – kommunikation som kulturel og social praksis* vender tilbage til sit udgangspunkt, ikke fordi han genopvækker den kritiske teori fra dengang, men fordi han på et nyt grundlag forsøger at formulere en moderne sociologisk betydnings- og kommunikationsteori. Det gør han, samtidig med at han flere steder respektfuldt omtaler den nye kognitionsforskning, således at han faktisk forsøger at lægge sig i forlængelse af de to nye strømninger, som har præget 90'erne og fortsat er midt i en rivende udvikling. Men samtidig er Jørgen Poulsens tilgang i høj grad også præget af modtagerens og den kommunikative situation og kontekst betydning i forlængelse af etnografiske og antropologiske kulturteorier. Der er altså tale om en bog med et ambitiøst, tværfagligt udgangspunkt, der vil have helheden, processen og samspillet i kommunikations- og betydningsdannelsen med.

Denne bredde er på en gang en af bogens styrker og dens svaghed. Vi kommer vidt omkring og præsenteres for centrale og spændende teoretikere som Pierre Bourdieu, Alfred Schütz, Clifford Geertz, Fredrik Barth, Charles S. Peirce, Erwin Goffman, Jürgen Habermas, Berger & Luckmann, Max Weber m.fl., og bogen igennem udfoldes der pædagogiske bestræbelser på at sætte betydningsdannelse og kulturel og social praksis på skematisk formel i bogens mange modeller. Bogens styrke er derfor, at den giver en relativt komprimeret og pædagogisk indføring i centrale sociologiske og kulturelle teorier af betydning for

kommunikation og betydning. Men dens svaghed er, at den aldrig rigtig samler sig og går i dybden med teoretiske og analytiske perspektiver, og at man mærker, at den er blevet til over en lang periode og i passager er meget redundant og gentagende, længe efter at de centrale pointer er feset ind.

Som udgangspunkt har bogen imidlertid et både frugtbart og polemisk sigte, som formuleres både i bogen forord og konklusion. »Kommunikationsforskningens centrum ligger udenfor sproget«, siger Jørgen Poulsen i konklusionen og fornyr dermed mottoet fra sin egen 1974-bog, »Medieforskningens centrum ligger uden for medierne selv«. Men snarere end at være modsatrettede standpunkter, så peger de to mottoer på to synsvinkler, som er forenet i den nye bog. På den ene side polemiseres der mod den klassiske semiologi og dens sprogligt funderede opfattelse af al kommunikation og betydning, idet der altså lægges op til at fokusere på de aspekter ved kommunikativ handling og f.eks. visuel kommunikation, som ikke kan beskrives med et semiotisk funderet tegn- og kodebegreb. På den anden side polemiseres der mod transportmodeller inden for kommunikation, hvor betydning er noget iboende i en medietekst, som transporteres videre til en modtager.

Den alternative model og teori, bogen fremlægger og argumenterer for, underkender naturligvis ikke sprogets kommunikative betydning. Men der argumenteres for, at for meget medieforskning har været for tekst- og sprogfikseret og ikke i så høj grad har været opmærksom på det ikke-verbale, den tavse viden og den sociale og kulturelle kontekst og erfaring, og – når det drejer sig om audiovisuel kommunikation – om billeders ikonografiske, analoge elementer og hele den nonverbale dimension ved både interpersonel og visuel kommunikation. Bogen ser derfor betydning som en social konstruktion og som en del af en social og kulturel handling, der ikke kun bygger på fast definerbare koder, men hvor både krop, følelser, psykologi, biologi og kulturelle og sociale dimensioner og de erfaringer og rammer, de skaber for den enkelte modtager, må tænkes med.

Bogens mest centrale og ambitiøse kapitler er de afsnit (s. 65-95), som gives titlen »Kultur og betydning: Et modelsystem« og »Bemærkninger til modelsystemet«. Her er det Jørgen Poulsens intention at opstille en teoretisk model, som også kan anvendes i praktisk kommunikationsanalyse. Hans 4 modeller omfatter *handlingens parametre* (værdier, ressourcer og social kontekst), *de sociale og kulturelle rum* (primære grupper, arbejdsplads-

grupper, sekundære grupper og virtuelle grupper), *tidsdimensionen*, dvs. det forhold at vores værdier, handlinger og sociale kontekster forandres over tid, og *kommunikationsmodellen*. Poulsens kommunikationsmodel er »grønlandsk« inspireret: de handlinger og kommunikationer, vi producerer eller modtager, bliver skabt inden for en social kontekst, hvor en stor del ligger under overfladen, ligesom et isbjerg.

Der er bestemt mange fornuftige elementer i de modeller, der her fremlægges og kommenteres, og dermed også indfaldsvinkler til mere konkrete analyser af betydning og kommunikation. Men man kan nok sætte spørgsmålstejn ved, hvor nye og klagende de fremlagte modeller er i forhold til den righoldige samling af kommunikationsmodeller, medieteorien i forvejen er beriget med. Bogen går ikke på noget tidspunkt mere eksplicit i dialog med medie- og kommunikationsforskningen, fordi sigtet er en mere almen og generel kommunikations- og betydningsteori. Vi får derfor ikke i det følgende udfoldet modellernes teoretiske og analytiske perspektiver med inddragelse af mere konkrete og forskelligartede medieeksempler. Vi må nøjes med de meget kortfattede eksempler på, hvordan kommunikation og betydning er afhængig af mange kontekstuelle og ubevidste faktorer via situationer fra forfatterens barndom og opvækst, hans erfaringer som universitetsunderviser, med uddannelse af politibetjente, nogle få reklame-eksempler, et par fotografier, nogle få teksteksempler og kulturelle genstande – bl.a. de mystiske stenfigurer fra Påskeøen som pryder bogens forside. Kommunikative handlinger er i bogens ret sparsomme eksempelmateriale mange ting – hvilket bidrager til afspecificeringen og generaliseringsgraden på en ofte utilfredsstillende måde. På samme måde er afsnittet om filmen som sprog ganske skuffende i sin meget almene og generelle karakter.

Efter modelkapitlerne vender bogen i de følgende kapitler tilbage til mere generelle teori- og begrebsdiskussioner, der forholder sig til forskellige dele af modellerne og de teorier, der ligger bag modellernes begreber og kategorier. Kapitlet om »Social og kulturel kontekst som analyseobjekt« er især en diskussion af Goffmann og afledt heraf den rolle, gruppetilhørsforhold, social situation og nonverbale signaler spiller for kommunikation. I kapitlet »Betydningsdannelse som handling« diskuteres Webers sociale handlingsbegreb overfor Habermas' begreb om kommunikative handlinger. Kapitlet om »Socialkonstruktivisme« vender end-

nu engang tilbage til Berger & Luckmanns tese om hvordan vores billede af omverdenen, af andre og af handlinger er en social og subjektiv konstruktion, og med udgangspunkt i Shütz's relevansbegreb, hvordan vi vælger perspektiv i fortolkningen af handlinger og kommunikation. Afsnittet »Livsform og habitus« er i det væsentlige en gennemgang af Bordieus livsstilsbegreb med enkelte kommentarer til det etnologiske livsformsbegreb og dets betydning for, hvordan vi opfatter kommunikative handlinger. Kapitlet »Betydning: Kode eller analogi?« polemiserer igen mod overførslen af verbalsproglige koder til mere billedlige og analoge tegnformer. Endelig rummer bogens sidste større kapitel »Kultur som proces og kontekst«, dels en diskussion af forskellige kulturbegreber og dels en gennemgang af kulturbegrebets danske kulturhistorie med Gustav Bang, Hartvig Frisch og Kaj Birket-Smith som eksempler.

De mange gennemgange af forskellige teorier og begreber fører ikke umiddelbart i bogens konklusion til en større konkretion og analytisk kompleksitet. De to modeller, kaldet betydningsdannelse 1 og betydningsdannelse 2, som næsten afslutter og opsummerer bogen sigte, er således på mange måder alt for dikotomiserede og generelle til, at man rigtigt kan forholde sig til dem. Når f.eks. audiovisuel kommunikation i model 2 placeres under fortolkning og adskilles fra læsning, som karakteriseres ved en bestemt type kommunikation med entydig hensigt, rationalitet og korrekte udsagn, mens audiovisuel kommunikation, så omvendt karakteriseres som præget af mere bløde koder (jvf. model 1), så spørger man sig selv, hvordan en sådan generalisering ville klare en genremæssig opdeling inden for audiovisuel kommunikation mellem f.eks. nyheder og en musikvideo. De spørgsmål, man kan stille til modellerne, begreberne og teorierne, er naturligvis ikke en indvending mod abstraktion og generaliseringer som helhed, men de illustrerer, at bogens teoretiske positioner savner en mere konkret forankring i forhold til forskellige typer af kommunikation og genrer, som først for alvor ville have gjort bogens almene kommunikations- og betydningsteori spændende og anvendelig.

Jørgen Poulsens bog skriver sig som helhed på frugtbar måde ind i den fornyelse af film- og medieteorien, som har sociologien og kognitionsforskningen som to væsentlige sigtelpunkter. Det er den sociologiske side, der dominerer i bogen, trods påkaldelser af den psykologiske og kognitive tra-

dition. Bogen har så absolut kvaliteter som almen indføring i centrale teoridannelser og modeller til forståelse af kommunikation som sociale og kulturelle handlinger, og den argumenterer overbevisende for den rolle, som situation og kontekst spiller for kommunikationen. Men bogen bliver aldrig rigtig original og interessant, fordi den vil for meget på en gang og rummer for mange ekskursioner og gentagelser, og fordi selv dens mere konkrete modeller ikke følges op og diskuteres i forbindelse med mere konkrete medieanalyser og eksempler. Den forbliver konstant på et meget alment og abstrakt plan i forhold til medietyper, genrer, kommunikationsformer og dermed den sociale og kulturelle kontekst, som bogen selv hævder er så vigtig for at kunne forstå kommunikative handlinger.

*Ib Bondebjerg, professor
Institut for Film- & Medievidenskab
Københavns Universitet*

Preben Sepstrup: *Tilrettelæggelse af information*. 2. revideret udgave, Systime, 1999, 356 sider, 288 kr.

Ambitionen er at fremlægge en god teoretisk forståelse som udgangspunkt for en hensigtsmæssig praksis for tilrettelæggelse af information, skriver Preben Sepstrup i indledningen til sin bog »Tilrettelæggelse af information«. Ifølge forfatteren er der tale om en radikal omskrivning af den oprindelige udgave fra 1991, der gennem årene har opnået status som lidt af et standardværk, bl.a. på de højere læreanstalter, i målrettet informationsplanlægning.

Bogen er opdelt i tre dele: Første del er en teoretisk orienteret del, der dels giver en teoretisk perspektivering ved at placere bogens egen teori i en kommunikationsteoretisk sammenhæng og argumentere for dens bæredygtighed, og dels gennemgår den model af informationsprocessen, der er bogens eget teoretiske grundlag.

Anden del er en praktisk orienteret del om planlægning og evaluering af informationsarbejdet, primært bygget op omkring en central case, nemlig den solkampagne som Sundhedsstyrelsen gennemførte i 1997 for at forebygge hudkræft, især hos den unge målgruppe. Tredje del består af bilag, hvor forfatteren bl.a. beskriver og vurderer den strategi og kampagneplatform, som var udgangs-

punktet for solkampagnen. Meningen med denne del er, at læseren selv kan træne bogens teori, metoder, begreber og fremgangsmåder på et praktisk grundlag. Hertil kommer en fire siders litteraturliste over relevant litteratur. I grundstrukturen og det teoretiske fundament er der ikke ændret meget i forhold til den første udgave. De ekstra 120 sider, der er kommet til, består især af perspektiveringen af bogens eget teoretiske grundlag, uddybninger og nuanceringer af f.eks. opfattelsen af modtagerne samt det omfattende eksempel materiale.

Bogens afgørende styrke er derfor stadig, at den tilbyder et systematisk og reflekteret teoretisk grundlag for planlægning, udformning og evaluering af information, her primært forstået som kampagner, såvel i privat som offentligt regi. Den centrale model i kommunikationstænkningen er stadig en trinvis opdeling af informationsprocessens forløb fra eksponering af modtageren, over indledende og fortsat opmærksomhed, forståelse og erindring til effekt og evaluering af effekt. Under disse overskrifter diskuteres en lang række relevante planlægningsspørgsmål, bl.a. det centrale man ofte glemmer, nemlig om der overhovedet er tale om et informationsproblem.

Bogens påstand er, at modellen gælder alle former for masseinformation, men det gør til gengæld, at den ofte holder sig på et så generelt plan, at den ikke kommer i dybden med at diskutere en række relevante problemer, der gemmer sig under modellen. Det gælder f.eks. forholdet mellem viden, holdninger og adfærd, forskellen på offentlig information og privat reklame samt centrale begreber som f.eks. erindring og forståelse. Jeg savner kort sagt, at forfatteren i højere grad prøver at indfange mere af den uendelige kompleksitet, der ligger i enhver kommunikation.

En anden styrke ved bogen er de mange eksempler og cases, der kobler teorien til den konkrete praksis. De tjener dels som illustrationer af teorierne, dels som øvelser, som læseren selv kan bruge til at afprøve teorierne. På den måde kan bogen læses på flere niveauer: Man kan læse de centrale teoretiske pointer, eller man kan prøve kræfter med den praktiske virkelighed i forhold til teorierne, og det gør bogen velegnet både som lærebog og til selvstudium.

På den anden side er netop de forskellige niveauer et problem – det er ganske enkelt svært at holde den røde tråd og få et overblik. Som læser forvirres man for ofte over de mange detaljer, et væld af pile frem og tilbage i modellerne og en hel del gentagelser. Hertil kommer en ofte teknisk